

THE POLEMIC DISCOURSE OF ALEXANDRU I. PHILIPPIDE

Simona-Andreea ȘOVA, PhD Candidate, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: Alexandru I. Philippide, the creator of the School of Linguistics in Iasi, manifests in his texts an irreproachable correctness in capturing the linguistic truth, which denotes that his scientific speeches, polemic in most of the cases, are not built to point out an academic superiority, a linguistic infatuation, but spring from the undertaken responsibility to shed light among the erroneous theories perpetuated in the era, since they were going to traverse time and be erroneously assimilated by his successors. Thereby, the scholar from Iasi has a diachronic perspective on his texts, assigning them a guiding function, both for the young people of his time, as well as for his successors, practicing constructive polemics. Thus, Philippide's polemic is a thought out, conscious action, because its target is, on one hand, to correct the scientific errors issued by his contemporary linguistic personalities, duty that he has towards himself, as a scholar preoccupied with marking the scientific truth, and, on the other hand, to build for his successors correct and relevant linguistic theories, based on research and truth, a duty he has towards the others (he dedicates the volume „Principii de istoria limbii” (“Principles of Language History”) to the young generation and his successors: “to the young generation [...] I dedicate this work. They’ll see, as impartial judges, that I demonstrate everything I say and that I have no remainder of power left, which I did not use to produce something profitable to them.”).

Significant are the diatribes against the linguists and philosophers Sextil Pușcariu, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Heimann Tiktin and Gustav Weigand, the polemic nature of the linguist being emphasized by: the critical excess, the polemical vocabulary, exclamations, the alternation of specialized language with popular terms, digressions, rhetorical interrogations etc. All these linguistic and stylistic elements are harmonized in order to emphasize a polemical style, an acute critical spirit, proving the scientific honesty of the scholar from Iasi.

Keywords: linguistics, polemic, style, speech, vocabulary.

În istoria limbii române, lingvistul ieșean Alexandru I. Philippide, spirit complex, stăpînit de contradicții multiple, impresionează prin marea sa erudiție, prin pasiunea pentru știință și pentru profesia pe care o practica. Aceste aspecte caracterologice se explică și printr-un dat nativ pur, originile savantului ieșean, pe care nu și le-a tăgăduit niciodată, fiind grecești. Și-a păstrat ortografia grecească a numelui său de familie(1), susținînd cu ferveare în fața interlocutorilor săi originea lui(2). Bunicul său, în călugărie, Daniil, era nepotul de frate al lui Dimitrie Philippide, a cărui familie era originară din Miliés, localitate așezată la poalele

¹ Iorgu Iordan, în monografia dedicată lingvistului ieșean, intitulată *Alexandru I. Philippide*, declară că este un cunoscător al savantului, care îi fusese profesor, de aceea cartea cuprinde multe dialoguri și declarații ale lui Alexandru I. Philippide, partizan al ortografiei fonetice. Philippide motivează că numele proprii de persoane nu se supun niciunor reguli ortografice, ci se conformează tradiției de familie: „Scriindu-mi numele așa cum știi, arăt lumii că mă cheamă ca pe... Alexandru cel Mare, care era și el Alexandru Philippide, adică Alexandru, fiul lui Philippos.” (Iorgu Iordan, *Alexandru I. Philippide*, Editura Științifică, București, 1969, p. 10.)

² În dialogul stabilit cu Nicolae Bănescu, Alexandru I. Philippide este întrebat dacă familia sa este de origine aromână, însă lingvistul ieșean răspunde sigur și demn că este grec: „Nu, nu, sîntem greci curați!” (Iorgu Iordan, *op. cit.*, Editura Științifică, București, 1969, p. 9.)

muntelui Pelion (Tesalia). Dimitrie Philippide, a cărui prezență în Moldova a fost atestată în 1801, este autorul cărților *Istoria României*, respectiv, *Geografia României*, publicate la Leipzig, în 1816. Odată cu talentul scriitoricesc, Alexandru I. Philippide moștenește și seriozitatea, mizantropia și nemulțumirile manifestate față de ceea ce vedea că se petrece în jurul său, ce se vor impune în relațiile cu ceilalți și în textele sale științifice. Atitudinea lui frustră, polemică și impetuoasă e însoțită de explicația că scepticismul este o trăsătură a bătrânilor, a înțelepților, iar odată cu trecerea timpului, Philippide devenea, astfel, mai înțelept.

Fost student al Facultății de Litere a Universității „Al. I. Cuza” din Iași, lingvistul a lucrat, inițial, în calitate de custode, apoi ca subbibliotecar al Bibliotecii Centrale Universitare din Iași, însă în anul 1884 a obținut, prin concurs, catedra de limbă română a Liceului Național, rămasă vacantă în urma morții profesorului Alexandru Lambrior, pe care l-a admirat ca om de cultură. Mărturisirile elevilor lui dezvăluie un profesor dedicat, foarte exigent, drept în aprecierea elevilor și superior celorlalți profesori. În 1888, a audiat cursuri de filologie clasică și modernă, de istorie a filozofiei grecești etc., la Universitatea Halle an der Saale, din Germania, prilej cu care i-a întâlnit pe marii profesori Eduard Sievers, Heinrich Keil și Hermann Suchier. Cel din urmă îi devine bun prieten, îl ajută pe Alexandru I. Philippide să cunoască multe dintre concepțiile lingvistice europene de atunci, în timp ce savantul ieșean l-a introdus în circuitul cunoașterii științifice a limbii române; mărturie stă corespondența celor doi(3).

Personalitate puternică și originală, Alexandru I. Philippide disprețuia formele fără fond și se afla într-o neobosită căutare a adevărului științific, de aceea, în anumite texte ale savantului ieșean, se remarcă prezența elementelor de polemică, a contradicțiilor structurale și a atitudinii critice (monumentala *Originea românilor*, lucrările *Un specialist român la Lipsca*, *Specialistul român*, *Alexandru I. Philippide în dialog cu contemporanii* și seria de articole publicate în revistele „Viața românească”, respectiv, „Convorbiri literare”: *Idealuri*, *D. Hasdeu și „Istoria limbii române”*, *Pseudoștiință contemporană* etc.). Philippide i-a explicat, parțial, fostului său elev Iorgu Iordan, spiritul de polemist ce îl caracteriza și tendința spre excesiv, punându-le pe seama necesității native de rostire a adevărului: „De ce să nu vorbesc deschis, indiferent despre cine, dacă am dreptate? Doar nu-s trac degeaba!”(4)

Contextul cultural românesc al demersului lingvistic al lui Alexandru I. Philippide (contextul istoric, literar și lingvistic), preocupările lingvistice anterioare lui Alexandru I. Philippide (Școala Ardeleană și problemele limbii literare, pașoptiștii, „Dacia literară”, Alecu Russo, folclorul, junimiștii și Titu Maiorescu), precum și resorturile istorico-sociale au modificat câteva dintre trăsăturile caracterologice ale lingvistului. Pentru Iorgu Iordan, contradicțiile lui Philippide au izvorât și din epoca, ea însăși contradictorie, în care a trăit și a

³ În corespondența lui Alexandru I. Philippide cu Hermann Suchier, publicată în volumul *Alexandru I. Philippide în dialog cu contemporanii*, se utilizează formule de adresare familiare, din care transpare gradul de apropiere, de afectivitate dintre cei doi: „Prea iubite prietino”, „Prea iubite domnule profesor”, „Al dumatile ca un frate”, „Al dumatile mai mic frate și servitor” etc. Totodată, în scrisori, în afara chestiunilor de natură lingvistică și schimbărilor ce surveneau pe plan profesional, cum ar fi numirea ca profesor de filologie română la Universitatea din Iași, în 1893, savantul ieșean își exprimă nemulțumirile cu privire la vremurile în care trăia, la stările de lucruri din societatea timpului său și la atitudinea unor contemporani cu care intra mereu în polemică, de pildă, Bogdan Petriceicu Hasdeu. (***, *Alexandru I. Philippide în dialog cu contemporanii*, Editura Minerva, București, 1986.)

⁴ Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 11.

activat lingvistul ieșean. Philippide s-a format într-o perioadă plină de mari frământări și adânci schimbări în viața publică a țării: domnia agitată a lui Al. I. Cuza și abdicarea lui forțată, instalarea pe tron a lui Carol I de Hohenzollern, nemulțumirile multor politicieni moldoveni cu privire la stabilirea capitalei României la București etc. Pentru lingvistul ieșean, 1866, anul detronării lui Cuza, însemna încheierea unei perioade progresiste, aflate în plină evoluție, și începutul alteia, ce reprezenta un crepuscul cultural. Philippide considera că modestia, simplitatea și seriozitatea erau trăsăturile definitorii ale reprezentanților culturii și ale realizărilor lor de până la 1866, iar modelele de savanți, din perspectiva lui, erau Timotei Cipariu și Mihail Kogălniceanu. Epoca de după 1866, căreia îi și aparținea, cuprindea doar „specialiști români”, farsori, impostori, doritori de succese și ignoranți ce etalau pseudoștiință. Modelul „specialistului român” conturat de către Philippide este Bogdan Petriceicu Hasdeu, exemplul cu care, peste ani, Iorgu Iordan nu a fost de acord, iar singurul model pozitiv al epocii era reprezentat de Alexandru Lambrior, ale cărui cursuri de filologie română le-a audiat pe parcursul studenției. Admirația lui Philippide pentru profesorul Lambrior este determinată de cultura sa vastă, de modestia fără margini și de faptul că își mărturisea cu sinceritate toate lipsurile. În felul acesta, Philippide își făcuse un ideal de viață, iar pentru el, „adevărul, dreptatea, cinstea și alte noțiuni similare din punct de vedere etic erau un fel de entități cu existență reală, oarecum concretă, întocmai ca atâtea noțiuni materiale, palpabile, care pot fi sesizate și cunoscute cu toată exactitatea și precizia, grație materialității lor. [...] El însuși se ostenea să se conformeze, până la ultimele limite posibile, acestor elemente alcătuitoare ale omului adevărat și era convins că se conformează. Totodată, pretindea însă și semenilor săi, considerați fie ca indivizi, fie în grup, să facă același lucru.”⁵

În vremea lui, se manifestau atitudini extreme, tendințe spre excesiv și se exagera cu intenție forma, promovându-se superficialitatea și lipsa culturii. Doar că Alexandru Philippide era un idealist, iar idealismul său absolut a fost pus la grea încercare de frământările vieții politice din vremea sa. Există o diferență mare între opinia sa asupra modului în care trebuie să funcționeze o societate și realitatea timpului său, urmarea fiind disprețul și vizibila izolare de lume. O probă irecuzabilă a orientării sale spre viața culturală o reprezintă neimplicarea în politica militantă. Al. I. Philippide nu a aderat la doctrina social-politică progresistă a „Contemporanului”, ci la curentul junimist și a fost atras de societatea „Junimea” prin chiar criticismul junimist. Din acest punct de vedere, al adevărului descoperit prin trudă, rostit răspicat și asumat, Al. I. Philippide a rămas junimist pe tot parcursul vieții sale. Polemist prin temperament, spiritul critic s-a dezvoltat cu trecerea timpului și s-a îndreptat adesea chiar împotriva foștilor săi colaboratori, cum ar fi Maiorescu însuși. Problema „formeii fără fond”, dezbătută de către junimiști și expusă în chip fericit în studiul maioreșcian *În contra direcției de astăzi în cultura română*, Alexandru I. Philippide a urmărit-o pe tot parcursul vieții sale, prelungind-o inclusiv la aspectele vieții publice.

În articolul *Idealuri*, polemizează cu Constantin Dobrogeanu-Gherea, pentru că acesta din urmă le impunea scriitorilor idealuri social-politice progresiste, criticând societatea cultural-literară „Junimea”. Al. I. Philippide apără concepția despre artă a „Junimii” și preamărește meritele acesteia pentru dezvoltarea culturii românești: „Junimea, cu începuturile

⁵ Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 26.

de activitate literară, ieșite din sînul ei, a fost o lumină modestă și ademenitoare: păcat că pe calea hotărîită de dînsa, pe calea adecă a muncii serioase, n-am putut noi ceilalți mai tineri să ducem toți lucrul mai departe [...] Iată cauza pentru care din cercul Junimii n-a ieșit încă atîta lumină cîtă să poată orbi pe un om ca D-l Gherea. Junimea a fost însă atît de cuminte că nu s-a umflat ca broasca din fabulă, ea a înțeles că în împrejurările în care trăim de la 1848 încoace, încunjurați și copleșiți de produsele inteligenței apusului, nu putem nădăjdui la o literatură națională decât atunci când ne vom fi dat mai întîi socoteală de valoarea acelor produse.”(6) Fiind, oarecum, forțat să renunțe la elaborarea „Dicționarului limbii române”, cu care fusese încredințat de Academia Română, Al. I. Philippide decide să se despartă de junimiști, devenind un oponent aprig și puternic al acestora. Lingvistul ieșean a aderat și la mișcarea poporanistă inițiată, la începutul anului 1906, de „Viața românească”, sub conducerea lui Constantin Stere și Garabet Ibrăileanu. Se observă, astfel, contradicții în deciziile luate, cauza lor fiind temperamentul intempestiv, vulcanic, exaltările excesive adesea, izbucnirile impetuoase, energia explozivă, expresia vehementă, plină de furia adevărului afirmat cu patimă, toate acestea fiind o prelungire a epocii contradictorii.

Privite din perspectiva lui Tudor Vianu, potrivit căreia limbajul are o dublă intenție, tranzitivă, respectiv, reflexivă, textele lingvistice ale lui Alexandru I. Philippide, mai cu seamă lucrarea *Originea românilor*, nu surprind doar probleme esențiale legate de teritoriul de formare a poporului român, de ramurile românilor și ale limbii române, ci și nenumărate pagini dedicate polemicilor cu lingviști români și străini ce au încercat să rezolve dificila problemă a originii românilor și nu numai. El și-a propus să-și formeze o părere întărită pe propria cercetare a izvoarelor, printr-o argumentare insurmontabilă, de aceea lingvistul ieșean este, pe alocuri, reflexiv-polemic, dovedind spirit critic privind rezultatele cercetărilor istoricilor români și străini (W. Tomaschek, I. Marnavich, V. Pîrvan, Niederle, C. Jireček, Kretschmer, Tacit, Diculescu, Hasdeu, Sextil Pușcariu, Hugo Schuchard, Meyer-Lübke, Bartoli și alții): „Este un haos de argumente pro și contra, ca la un proces cu advocați [...] cîrciogari, mai ales că de multe ori autorii au amestecat patima politică în discuție. Faptele înseși, multe, puține, pe baza cărora s-a făcut argumentarea au fost scoase la iveală mai numai de străini [...]. Scriitorii români [...] s-au mărginit numai la argumentare.”(7)

În felul acesta, Alexandru I. Philippide se dovedește a fi obiectiv, riguros în interpretarea faptelor, orice afirmație a sa este dovedită cu ajutorul textelor, iar orice greșeală întîlnită pe parcursul cercetărilor sale este corectată fără nicio rețineră. Acribia este una dintre trăsăturile definerii stilului său polemic. De pildă, *Originea românilor* este o lucrare monumentală ce cuprinde dezbateri caracterizate prin procesul elaborat și complex de aflare a adevărului științific și printr-un spirit critic deosebit de acut în beneficiul științei și al cunoașterii umane. Discursul științific nu se structurează în jurul propriei păreri și nu rezervă un spațiu enorm explicării concepțiilor sale, ci dialoghează permanent cu lingviștii de dinaintea sa și contemporanii care au emis opinii. Modul în care se construiește polemica în textele lui Alexandru I. Philippide are în vedere, în primul rînd, prezentarea opiniei lingvistului pe care savantul ieșean îl invocă, după care, Philippide își construiește propria argumentare, alcătuită din elemente de teorie, urmate de argumente propriu-zise ce au rolul de

⁶ Alexandru I. Philippide, *Idealuri*, în „Convorbiri literare”, Anul XXV, București, 1892, nr. 11, p. 156-158.

⁷ Alexandru I. Philippide, *Originea românilor*, volumul I, Tipografia „Viața românească” S. A., Iași, 1923, p. 661.

a enfatiza adevărul spuselor sale. Dialogul stabilit astfel între lingviști va cuprinde elemente de ironie, de umor și de satiră din partea lingvistului ieșean.

Din primele pagini ale lucrării *Originea românilor*, Philippide are o atitudine critică în ceea ce privește opinia lui Tomaschek despre romanizarea Peninsulei Balcanice și scrie sigur și asumat: „Tomaschek nu spune lucrul exact! În realitate faptul povestit de Ioan Lydus este următorul [...]” (8) Frazele acestea sunt urmate de o amplă notă de subsol în care explică subiectul de discuție, utilizând ca argumente citate din textele pe care le-a studiat și consultat. Philippide este rezervat în a emite judecăți de valoare pornind de la presupuneri sau intuiții, iar discursurile sale sunt construite pe baza unei bibliografii parcurse și însușite, citate neconținut pentru susținerea adevărului rostit de el. Polemicile izvorăsc din faptul că lingvistul ieșean era foarte riguros. Orice afirmație a sa, oricât de insignifiantă, trebuia dovedită cu ajutorul textelor. Operele sale nu se constituie din păreri sau convingeri personale, ci din încercări de descoperire a adevărului (9).

Totodată, sunt criticate datele false pe care le indică Iohannes Marnavich, urmate de o trimitere la textul original ce susține adevărul emis de lingvistul ieșean: „Cum că familia împăratului Iustinian ar fi fost slavă de origine, și că pe tatăl lui Iustinian l-ar fi chemat Iztok, iar pe Iustinian Upravda, sînt invenții ale lui Iohannes Marnavich. Vezi Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Litteratur* pag. 46.” (10) Atitudinea critică persistă și în privința lui Tacit (11), sau Kretschmer, *Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache*, cel din urmă fiind ironizat din cauza superficialității sale și chiar pentru neștiința de carte: „Kretschmer ar vrea să susțină că n-au fost Thraci Cari, pentru că ar fi avut un sufix care se găsește și în limba Lycienilor, iar limba acestor din urmă n-ar fi indogermană. Dar să susții înrudirea a două limbi pe baza unui sufix, care s-ar fi găsit într-amîndouă, este imposibil! [...] Nici nu se poate altfel, cînd ai ca material de discuție vreo zece vorbe!” (12) La Gustav Weigand evidențiază greșelile de ordin științific și „practic”, în special utilizarea etimologiilor greșite, pe care le consideră impardonabile. I-a criticat și pe reprezentanții celebri ai romanisticii europene, W. Meyer-Lübke (a identificat greșeli în redactarea faptelor de limbă românească) și Adolph Tobler (a refuzat să îndrume o teză despre limba română a unui candidat român).

Philippide a fost toată viața un neogramatic (13), de aceea justifica schimbările lingvistice prin cauze psihologice, întrucît în limbaj se reflectă întreaga sferă a reprezentărilor

⁸ Idem, p. 2.

⁹ De pildă, în *Originea românilor*, volumul I, apar fraze precum: „Dar, acolo unde Gröber se mărginește numai să afirme, eu aș putea aduce argumente.” (*op. cit.*, p. 358.); „La Gibbon se spun următoarele, [...], dar el n-aduce vreo probă.” (*op. cit.*, p. 9.); „Toate acestea le spune Jireček bazîndu-se pe argumente trase din inscripții, pietre miliare și monezile orașelor. [...] Foarte bine, dar cum? Cum, știe numai Jireček, lectorului nu spune nimic.” (*op. cit.*, p. 72.).

¹⁰ Alexandru I. Philippide, *Originea românilor*, volumul I, p. 4.

¹¹ „La Tacit, lucrul nu-i sigur! Mai întîiu Tacit vorbește de rîul Cusus, iar localitatea Cusum nu-i rîu și nici vreun rîu pe lîngă dînsa nu există. Dar se poate întîmpla ca vorbele autorului să fie greșit puse.” (Alexandru I. Philippide, *Originea românilor*, volumul I, p. 286.).

¹² Alexandru I. Philippide, *Originea românilor*, volumul I, p. 178-179.

¹³ După finalizarea studiilor, Alexandru I. Philippide își asimilează concepția Școlii neogramaticilor, întrucît, în acea epocă, lingvistica era dominată de concepțiile lui Hermann Osthoff și ale lui Karl Brugmann, expuse în lucrarea *Morphologische Untersuchungen I. Teil*, publicată în Germania anulului 1878 și considerată manifestul acestei școli. Dezvoltându-se în spiritul neogramaticilor, Philippide își publică *Principiile de istoria limbii* în

omului, coordonatele vieții psihice. El postulează existența unei baze psihologice proprii fiecărei limbi care, alături de baza de articulație, ar determina sensul și conținutul evoluțiilor interne ale unei limbi. În *Originea românilor*, una dintre cauzele polemicii dintre lingvistul ieșean și Meyer-Lübke are la bază faptul că acesta din urmă nu a mai vrut să recunoască baza de articulare ca o cauză de schimbare a limbilor, asemenea lui Philippide, folosind ca argumente de diferențiere dintre limbile romanice elementele de natură geografică, respectiv, politică. În felul acesta, savantul ieșean devine ironic la adresa istoricului: „Atunci a început să apară România ca un vast câmp de scurgere a unor fenomene dialectale, care plecate din anumite puncte privilegiate sau infiltrate dela un capăt la altul al latinității, fără alte obstacole decât cele geografice și politice, iar concepția limbii comune latine s-a întunecat complet.”(14)

Discursurile polemice și atitudinea critică față de încălcarea adevărului științific nu îi vizează doar pe lingviștii străini, ci și pe cei români, cum ar fi Tiktin, care propunea să se reproducă în scris și sunetele abia perceptibile, ca „i-“ din „eu”, „este” etc. Totodată, îi analizează și dicționarul lui Tiktin, *Rumänisch – deutsches Wörterbuch*, căruia îi reliefează toate lipsurile posibile. O atitudine critică are și la adresa lui Sextil Pușcariu, precizând că lucrarea sa, *Tî și kî în română, italiană și sardă*, este o monstruoasă științifică. Discursuri polemice se construiesc și în jurul lui Vasile Pîrvan („Se înșeală Pîrvan, *Histria IV*, 170, când numește pe Vitalianus general got și-l face strănepot al lui Aspar. Dacă Marcellinus Comes numește pe Vitalianus Scyth, prin aceasta nu voește să zică că ar fi fost Got (pe Goți Marcellinus Comes îi numește Gothi), ci că era din Scythia Minor, pentru că pe vremea lui Scythia Minor (Dobrovia) se numea Scythia, și locuitorii dintr-însa erau numiți Scythi. [...] Afirmarea lui Pîrvan n-adeuce nicio probă, trimete numai la Gibbon.”)(15), al lui Constantin Diculescu („După Diculescu, *Die Gepiden*, I, pag. 114-116, 122-124, ar fi ocupat ostrogoții Dacia aureliană la anul 505 și ar fi stăpînit-o până la anul 535, dar din citațiile de izvoare aduse de autor cu privire la aceasta, precum și din cele aduse de el la pag. 125-132 cu privire la ocuparea unei părți din Dacia aureliană de către Gepizi în anul 539, nu se constată de fel acest lucru.”)(16), sau al lui Bogdan Petriceicu Hasdeu, în legătură cu care preferă un ton ironic specific lui I. L. Caragiale („Iar Hasdeu în *Istoria critică a Românilor*, București, 1875, pag. 297 zice: «Scormonind pretutindeni în paragrafii precedenți și zgândărind toate coardele și cordițele limbii române, noi nu găsim nicio umbră de necontestabil gotism, măcar în două optimi ale unei singure vorbe.» este de prisos să mai adaog la această prețioasă afirmare că în acei paragrafi precedenți Hasdeu nu scormonise și nu zgîndărise nimic din limba românească! Și s-a născut apoi clișeul «după cum se știe».”)(17). Nemulțumirile lui Alexandru I. Philippide sunt determinate și de lucrarea *Cuvente din bătrâni*, în care Bogdan Petriceicu Hasdeu a considerat potrivite ca pronunțare și ca scriere lexeme ca „nooii” (noi), „moortea” (moartea), „sufleatea” (suflete) etc. Surprinderea în fața afirmațiilor neînsoțite de argumente solide este redată prin propoziții exclamative, respectiv, interogații retorice, cum se

1894, prelucrare, cu numeroase contribuții personale, a cărții lui Hermann Paul, *Prinzipien der Sprachgeschichte*, din 1882.

¹⁴ Alexandru I. Philippide, *Originea românilor*, volumul I, p. 367.

¹⁵ Idem, p. 9.

¹⁶ Idem, p. 318.

¹⁷ Idem, p. 349-350.

întâmplă la Diculescu(18): „După Diculescu, Gepizii au stat în mare număr și în strînsă prietenie cu Românii timp de șase secole în Dacia, și cu toate acestea în nomenclatura topică actuală din Dacia nu există gepid mai nimic; iar Slavii au stat numai trei generații și în dușmănie cu Gepizii și cu Românii, și cu toate acestea au botezat cu nume slave nenumărate locuri și au transmis acele nume dușmanilor Români, care le-au păstrat pînă astăzi! Este cu puțință una ca aceasta?”(19)

Natura polemică a textelor lingvistului ieșean este reliefată prin excesul critic, vocabularul polemic, alternanța limbajului de specialitate cu termenii populari, preferința pentru imperfectul verbelor, ritmul frazei, exclamații, digresiuni, anecdote hazlii și interogații retorice. Toate aceste elemente de natură lingvistico-stilistică se armonizează în vederea căutării neliniștite a unui stil scrutaător, polemic, dovedind un savant ieșean impetuos, năvalnic, uneori impulsiv, curajos, chiar imprudent, izbucnirile sale fiind caracterizate foarte plastic de către Iorgu Iordan: „Cînd nu mai suporta, izbucnea cu rapiditatea și intensitatea unui explozibil de calitate.”(20) Tonul ironic, acid, înțesat de umor, ce amintește de stilul lui Ion Creangă prin trimiterea la anecdote populare, se remarcă și în discursul polemic ce îl vizează pe Hugo Schuchardt: „Asupra chipului cum s-a născut limba latină comună deasupra dialectelor s-a discutat mult și degeaba. Diferitele păreri pînă la 1866 le înșiră Hugo Schuchardt, dar nu clar, în *Vokalismus des Vulgärlateins* I, 44. [...] Schuchardt, după ce le înșiră pe toate cu mare nerăbdare, [...] crede că a rezolvat chestiunea prin curioase presupuneri. El în realitate a unit numai părerile contrarii ale celorlalți [...] și zice: «Nu din dialect, ci din jumătate dintr-însul numai s-a produs limba comună.»”(21) Este un tip de polemică în care Philippide stabilește și comunică un adevăr științific(22), de aceea textul este guvernat de funcția referențială. Pe fondul necunoașterii, apar „monstruoziități” lingvistice emise de diverși lingviști sau istorici, iar Philippide simte că are datoria de a reacționa și de a clarifica erorile. Fraza din incipitul paragrafului, prin utilizarea unui timp comentativ, perfectul compus, prin excelență deictic, situează acțiunea verbului în prezentul comunicării verbale, iar prin complementele circumstanțiale „mult”, „degeaba” și „nu clar” surprinde atitudinea depreciativă a emițătorului. Pentru a reda în mod coerent și explicit informația științifică, savantul ieșean alege cuvinte din perspectivă lingvistică, ce au sens denotativ („dialect”, „limbă comună”, „vorbire”, „raport”, „coexistență”, „uz” etc.), însă, pe alocuri, le utilizează și pe cele din perspectivă stilistică, determinate de atitudinea față de opinia supusă analizei minuțioase. În felul acesta, Philippide inserează elemente de umor, ce

¹⁸ Criticile la adresa lui C. Diculescu sunt nenumărate, fiecare dintre ele reliefind lipsa de pregătire a lingvistului: „Este drept că acei care au căutat să afle elemente gotice ori vechi germane în românește au procedat așa de ușurel, încît au compromis chestiunea. [...] Cred că merită atenție cele spuse de Diculescu asupra chestiunii în articolul său «Altgermanische Bestandtheile im Rumänischen», precum și în cartea sa *Die Gepiden*, I, căci se poate întîmpla ca unele din cuvintele date de autor să fie într-adevăr de origine veche germană. După Diculescu ele ar fi numai decît gepide. Ele însă ar putea fi tot atît de bine gotice.” (Alexandru I. Philippide, *Originea românilor*, volumul I, p. 350.)

¹⁹ Alexandru I. Philippide, *Originea românilor*, volumul I, p. 328.

²⁰ Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 24.

²¹ Alexandru I. Philippide, *Originea românilor*, volumul I, p. 354.

²² „Limba comună latină o vorbeau funcționarii, colonii, negustorii, militarii, fiecare cum putea, mai mult sau mai puțin amestecată cu caractere locale, cu caractere dialectale, proprii locului de unde-și trăgea originea fiecare individ, dar limba oficială, limba comună, nu dialectul.” (Alexandru I. Philippide, *Originea românilor*, volumul I, p. 353.)

amintesc de maniera scriitoricească a lui Creangă, realizînd o corespondență între problema lingvistică dezbătută și dilema proverbială despre cine a fost primul: oul sau găina(23).

În paragraful supus analizei, transpare o atitudine ironică exprimată prin întrebuițarea pluralului persoanei I în locul persoanei a III-a singular: „[...] din uzul vechiu și uzul nou, am zice, ca să ne servim de termeni mai obișnuiți astăzi, s-au diferențiat stilurile.”(24) Concluzia formulată de către Schuchardt este introdusă prin verbe la prezent („Schuchardt crede”, „Schuchardt zice”), timp narativ cu valențe descriptive, ce introduce un grad ridicat de certitudine. Cuvîntul final, ironic și zeflemitor la adresa opiniei lingvistului străin îi aparține lui Alexandru I. Philippide: „Dacă cearta cu oul și găina caracterizează pe predecesorii lui Schuchardt, părerea acestui bărbat însuș s-ar putea compara cu aceea a învătăatului care ar susținea că n-a eșit găina din tot oul, ci numai din gălbănuș, ori că n-a eșit oul din toată găina, ci numai dintr-o parte dintr-însa.”(25) Expresivitatea este o manifestare a componentei afective, ironice, determinate de superficialitatea „specialiștilor” contemporani lui Philippide.

Astfel, la Philippide se disting două moduri de a face polemică: pe de o parte, diatriba generată doar de consemnarea adevărului științific și de dorința de a combate, cu argumente solide, opiniile științifice eronate emise de către lingviști străini și români (de exemplu, polemica Philippide – Meyer-Lübke), și pe de altă parte, polemica determinată de nemulțumiri personale cu privire la oameni de știință români, ale căror adevăruri lingvistice erau rodul intuițiilor și al supozițiilor, nicidecum al cercetării științifice minuțioase (de pildă, polemica Philippide – Hasdeu). Determinate de cauze oarecum diferite, cele două tipuri de polemică determină, dacă nu chiar condiționează, la nivel morfologic, alegerea cuvintelor fie din perspectivă lingvistică, fie din perspectivă stilistică.

În termenii lui Riffaterre, „limba exprimă, iar stilul subliniază”, ceea ce susține însăși natura lui Alexandru I. Philippide: este foarte riguros și sever cu sine, exprimînd prin limbă onestitate științifică și înalte capacități de obiectivare, însă, totodată, stilul polemic subliniază nemulțumirile interioare ca urmare a realității ce îl înconjură. Aceste nemulțumiri l-au determinat să realizeze portretul „specialistului” timpului său, din diverse ramuri de activitate, printre trăsăturile definitorii numărîndu-se superficialitatea, ignoranța, infatuarea științifică și șarlatania. De aceea Al. I. Philippide intră într-o confruntare cu lingviștii „specialiști”, în vederea cunoașterii adevărului științific și a căilor de lămurire în continuare. Există contradicții în întreaga lui ființă, în multe dintre aprecierile lui, deoarece Alexandru I. Philippide avea firea unui polemist, aflat mereu în luptă cu cei din jurul său, dar și cu sine, dovedind o puternică implicare în toate acțiunile și demersurile sale.

Bibliografie

Dumistrăcel, Stelian, *Alexandru Philippide – Gustav Weigand: ipostaze*, în „Philologica Jassyensia”, Anul V, nr. 1 (9), Iași, 2009.

²³ „Este cearta dacă a fost oul întîiu ori găina, supt altă formă.” (Alexandru I. Philippide, *Originea românilor*, volumul I, p. 354.)

²⁴ Alexandru I. Philippide, *Originea românilor*, volumul I, p. 354.

²⁵ Ibidem.

- Gafton, Alexandru, *Originea românilor – piatră de temelie a Școlii lingvistice de la Iași*, în „Philologica Jassyensia”, Anul V, nr. 1 (9), Iași, 2009.
- Iordan, Iorgu, *Alexandru I. Philippide*, Editura Științifică, București, 1969.
- Irimia, Dumitru, *Introducere în stilistică*, Editura Polirom, Iași, 1999.
- Ivănescu, Gheorghe, *Alexandru Philippide – teoretician al limbajului*, în vol. *Opere alese. Teoria limbii*, ediție îngrijită de G. Ivănescu și Carmen-Gabriela Pamfil, Editura Academiei Române, București, 1984.
- Oprîșan, I., *Alexandru I. Philippide în dialog cu contemporanii*, volumul I, ediție îngrijită, prefață, traduceri, note și indice de I. Oprîșan, Editura Minerva, București, 1986.
- Pamfil, Carmen-Gabriela, *Alexandru Philippide*, Editura Litera Internațional SRL, București, 2008.
- Philippide, Alexandru I., *Idealuri*, în „Convorbiri literare”, Anul XXV, nr. 11, București, 1892.
- Philippide, Alexandru I., *Originea românilor*, volumul I, Tipografia „Viața românească” S. A., Iași, 1923.
- Philippide, Alexandru I., *Originea românilor*, volumul II, Tipografia „Viața românească” S. A., Iași, 1927.